

5. Юрків Х. Виставочний Комітет при С.-Г. Науковому Комітеті України / Х. Юрків // Вістн. С.-Г. Науки. – 1923. – Ч. 1–2. – С. 54–56.
6. Яната О. А. Сільський-Господарський Науковий Комітет України / О. А. Яната // Література. Наука. Мистецтво : дод. до «Вістей ВУЦВК». – Х., 1923. – 14 жовт. – № 2 ; 21 жовт. – № 3 ; 28 жовт. – № 4 ; 4 лист. – № 5.
7. Чорна Л.О. Канівський природний заповідник : шлях за 80 років / Л.О. Чорна, М.Г. Чорний // Заповідна справа в Україні. – 2002. – № 8 (2).
8. Новосад Н.М. Діяльність академіка О.Н. Соколовського (1884–1959 рр.) у контексті розвитку сільськогосподарської науки та освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. іст. Наук : спец. : 07.00.07 «Історія науки і техніки» / Н.М. Новосад ; УААН, Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2008. – 21 с.
9. Коваленко С.Д. Проблеми метеорології в діяльності Сільськогосподарського наукового комітету України (1919–1921 рр.) [Електронний ресурс] / С.Д. Коваленко // Історія науки і біографістика. – 2008. – Вип. 3. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2008-3/08ksdnku.pdf>. – Заголовок з екрана.

Красницкая А.Н. ОСНОВАНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БОТАНИЧЕСКОЙ СЕКЦИИ СХНКУ В 20-е ГОДЫ XX ВЕКА

В данной научной статье на основе опубликованных и неопубликованных источников освещены научные достижения подразделений СХНКУ, его задачи и научно-организационная деятельность сельскохозяйственной отрасли 20-х годов XX века. Раскрыт вклад основателя А. А. Янаты в создание и деятельность Ботанической секции СХНКУ.

Ключевые слова: Ботаническая секция, хозяйственная деятельность, научный комитет, организация, научные разработки, аграрная наука, ботаника, семеноводство, исследовательская работа, программа.

Krasnitska G.M. THE ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF THE BOTANICAL SECTION OF ARCU IN THE 1920s

This scientific article based on the published and unpublished sources highlights the scientific achievements of the ARCU divisions, it's objectives and scientific and organizational activities of the agricultural sector in the 1920s, as well as the contribution of the founder A.A. Yanata to the creation and operation of the botanical section of ARCU.

Keywords: Botanical Section, agriculture, scientific committee, organization, research, agricultural science, botany, seed production, research work, program.

УДК 94(477.08)-058.232.6.:338.3

С.В. Маркова

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІКО-ГРОМАДЯНСЬКИХ ФОРМ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ ЧАСІВ НЕПУ

У статті досліджується еволюція окремих економіко-громадянських форм активності в українському селі часів нової економічної політики, зокрема діяльність земельних громад, через виявлення тенденцій динаміки змін, а саме: загальної динаміки змін посівних площ в УСРР в розрізі індивідуальних та колективних господарств; динаміки змін забезпечення селянських господарств землею; кількісної динаміки індивідуальних господарств у порівнянні з колективними. Розглядається питання про створення «Селянської спілки».

Ключові слова: нова економічна політика, селяни, земельні громади, посівні площі, індивідуальні господарства, колгоспи.

Більш ніж двадцятирічний досвід розвитку України засвідчує необхідність подальшої модернізації країни, чіткої стратегії розбудови сільського господарства, поступової зміни старих норм та правил, побудови громадянського суспільства. Пошук ефективних механізмів подолання в Україні соціально-економічної та політичної нестабільності робить актуальним всебічний аналіз історичного досвіду, зокрема еволюції економіко-громадянських форм активності в українському селі часів непу.

Вивчення головних сегментів соціально-економічного життя українського села в 1920-х рр., системи громадських об'єднань займалися такі відомі українські вчені: В. Борисенко, О. Вовк, Л. Гриневич, М. Журба, В. Лозовий, В. Калініченко, С. Кульчицький, В. Марчко,

О. Михайлюк, С. Свистович та ін. До системного вивчення аграрної політики більшовиків у роки непу долучилися відомі західні вчені: Л. Віола, П. Грегорі, Р. Конквест, С. Коткін, Т. Снайдер, Р. Пайпс, Ш. Фіцпатрік та ін. В сучасному російському світогляді спостерігаються тенденції сприйняття нової економічної політики як періоду ефективного державного менеджменту та процесу формування громадянського суспільства в Росії (А. Васько, О. Давидов, В. Жиромська, Б. Миронов та ін.).

У статті зроблено спробу дослідити еволюцію окремих економіко-громадянських форм активності в українському селі часів нової економічної політики, зокрема в контексті діяльності земельних громад, створення «Селянської спілки». Індикаторами для з'ясування тенденцій динаміки змін було обрано: загальну динаміку змін посівних площ в УСРР, зокрема колективізованих; динаміку змін забезпечення селян землею; кількісну динаміку змін індивідуальних господарств у порівнянні з колективними.

Запровадження продрозверстки у 1919 р. перетворило частину селян в активних противників нового режиму. У березні 1921 р. реальна політико-економічна ситуація змусила більшовиків переглянути свої попередні кроки. Рішенням X з'їзду РКП(б) (березень 1921 р.) розверстку було замінено натуральним податком [1, с. 563–564], санкціоновано відновлення приватної власності та свободи торгівлі [2, с. 22]. На початку квітня 1921 р. В. Ленін запропонував на селі «робити ставку» на середняка [3, с. 302]. Частина партійних функціонерів ідентифікувала таке «зближення» як капітуляцію перед селянством. Л. Троцький вважав, що в епоху непу завдання проведення рівності ускладнюється та гальмується, бо нова буржуазія зближується з куркулями та бюрократією, з'являються нові вороги [4, с. 140].

І Всеукраїнська нарада КП(б)У (2–4 травня 1921 р.) задекларувала заміну продрозкладки продподатком як поступку на «кризу пролетарської диктатури внаслідок упертого опору мільйонів дрібних власників» [5, с. 134]. У 1920–1921 рр. кількість селянських господарств України коливалася в межах 4 млн.; чисельність сільського населення – в межах 21 млн. осіб [6, арк. 4].

На VI конференції КП(б)У (9–13 грудня 1921 р.) було запропоновано «комуністам-селянам, які вели дрібне господарство, взяти курс на колективне ведення своїх господарств» [5, с. 164–165]. На 1 січня 1922 р. в Україні було зареєстровано лише 1 339 колгоспів, серед них найбільшу кількість (1 275) становили артїлі (об'єднання, результати праці в яких ділилися між родинами в залежності від розмірів праці, живого та мертвого реманенту) [8, с. 14–15].

Щоб уникнути змішаної форми оподаткування, 17 березня 1922 р. декретом ВЦВК та РНК «Про єдиний натуральний податок на продукти сільського господарства на 1922–1923 рр. «ліквідувалися всі існуючі раніше податки в селі (продовольчий, подвірно-грошовий, трудово-гужовий податки), вводився єдиний сільськогосподарський податок. Єдиний натуральний податок обчислювався в пудах жита або пшениці (його розмір залежав від кількості орної землі, забезпеченості худобою та врожайності); крім нього селян могли примушувати вносити одноразовий податок для відбудови сільського господарства [9]. Несплатений селянами вчасно податок перераховувався в недоїмку; якщо недоїмка не сплачувалась протягом двох днів, на третій день штраф сягав $\frac{1}{4}$ за кожний з перших 15 днів запізнення, далі $\frac{1}{2}$ за кожний наступний день; перераховувалися і попередні селянські борги [10, с. 224]. Сума недоїмки та штраф вираховувалися в червінцях (карбування золотої монети червінець було розпочато в 1922 р., припинено в 1924 р. [11, с. 123]). Біднота отримала шанс бути повністю звільненими від податку (при посівах не більше 1 дес. на господарство); економічно міцні господарства вже у 1923 р. відчули на собі негативні наслідки нової (прогресивної) системи оподаткування. Щоб зменшити податковий тиск, українські селяни почали застосовувати нову тактику, а саме – дрібнити великі господарства. Щорічно кількість дворів збільшувалася приблизно на 100 тисяч. Були випадки, коли відділялися навіть самотні голови дворів похилого віку.

Користування землею в УСРР в роки непу регулювалося постановами союзної сесії ЦВК і Земельним Кодексом УСРР (виданим 29 листопада 1922 р.), змінами до Земельного Кодексу, внесеними постановою VIII З'їзду Рад «Про землевпорядкування» (21 січня 1924 р.), постановою ВУЦВК і РМК УСРР від 27 липня 1927 р. «Про зміни й доповнення Земельного Кодексу» [12, с. 134–135]. Земельний Кодекс УСРР 1922 р. ввів до офіційного обігу термін «земельна громада». На думку В. Калініченка, необхідність існування подібного інституту була зумовлена особливістю господарювання індивідуальних селянських господарств (низка робіт на селі вимагала спільних зусиль усіх дворів) [13, с. 87–88]. Земельну політику в УСРР втілював у життя

Наукові записки

Народний Комісаріат Земельних Справ, зокрема Особлива Колегія Вищого Контролю в земських справах УСРР [14, арк. 29].

Найбільш поширеною формою землекористування селян в УСРР у 1920-х рр. була дільничо-черезсмужна [15, с. 59]. Розташування та межі земельних ділянок окремих дворів могли змінюватись при проведенні державного або надільного землевпорядкування, коли землі вилучались на державні потреби, коли земельна громада постановою більшості своїх членів змінювала місце розташування та межі земельних ділянок окремих дворів [16, с. 262]. Протягом 1920-х рр. в УСРР домінували індивідуальні селянські господарства; сільськогосподарські виробничі кооперативи набули поширення на сході та півдні України (де земельні наділи були найбільшими і кооперування селян-власників приносило зиск); господарства, котрі використовували орендні відносини (землю орендували переважно селяни, які були спроможні її обробляти та мали змогу наймати робочу силу). Колективними господарствами переважно були зацікавлені наймити та безземельні селянські верстви (колгоспи у першій половині 1920-х рр. організовувалися переважно на колишніх поміщицьких землях та використовували інвентар колишніх господарів; у другій половині 1920-х рр. колгоспи розбудовували на колишніх надільних землях).

Станом на 1917 р. 57% селян обробляли менше трьох десятин і могли вважатися бідними селянами, середнє селянство з 3–10 десятинами становило 30%, «багаті» власники (понад 10 десятин) – 12% господарств [17, с. 42]. У середньому на селянське господарство у 1917 р. припадало разом із сіножатями та лісами 7,62 дес. [18, с. 143]. На одного їдока приблизно виходило від ½ дес. до 2 дес., в залежності від регіону. На півдні України землезабезпечення могло досягати в середньому 10,7 дес. на 1 господарство [19, с. 47]. Переважно українські селяни мріяли «про 8–10 десятинок святої землі» [20, с. 9]. У період 1923–1924 рр. до однієї десятини мали 6,79% господарств УСРР; від 1 до 2 дес. – 9,55%; від 2 до 3 дес. – 13,98%; від 3 до 6 дес. – 37,75%; від 6 до 9 дес. – 16,66%; від 9 до 15 дес. – 10,95%; від 15 дес. і більше – 4,32% господарств [7, с. CLVIII]. У 1924 р. кількість господарств, які володіли наділами розмірами від 3 до 10 дес., збільшилася до 54% порівняно з 30% у 1917 р. Проте дані показники є відносно об'єктивними, бо не враховують значну регіональну специфіку.

У роки голоду 1921–1923 рр. в УСРР відбулось скорочення посівних площ. Лише на 1925 р. ситуація дещо стабілізувалася та кількісно наблизилася до показників 1916 р. (19,4 млн. дес.). Станом на 1925 р. кількість посівних площ становила 18,7 млн. дес. (у 1922 р. – 14,7 млн. дес.) [22, с. 49]. Протягом 1926–1927 рр. показники посівних площ в УСРР коливалися в межах 17,9 млн. дес. [23, с. 14] – 19,2 млн. дес. [7, с. CXLIX]. При цьому варто зауважити, що у 1926 р. площа колективних господарств в десятинах під посівами не перевищувала 250 тис. Протягом 1925–1927 рр. динаміка збільшення кількості посівних площ у колективних господарствах становила +0,3%.

У 1926 р. переважали «нижчі форми колгоспів», зокрема артїлі та тсози; колгоспів було зареєстровано 5 300, насправді їх було ще менше, якщо враховувати 3 116 ліквідованих колгоспів та наявність «паперових колгоспів». Колективізацією було охоплено не більше 0,1% господарств [7, с. CLXVII]. У жовтні 1927 р. колгоспів (артїлі, тсози, комуни) в УСРР було зареєстровано 6 456, простіших дрібних виробничих об'єднань – 5 209, разом – 11 665; на початок жовтня 1928 р. – відповідно 10 931 та 7 282, що складало разом 18 213 [26, арк. 80]. С. Кульчицький подає динаміку від 5 454 колгоспів у жовтні 1925 р. [27, с. 73] до 12 042 у жовтні 1928 р. [28, с. 101]. Незважаючи на наявність певної динаміки у бік збільшення колгоспів, показники були незначними у розрізі загальної кількості господарств та посівних площ, які оброблялися.

Функціонування земельних громад дозволяло селянам мати в 1920-х рр. альтернативу колгоспам. Протягом 1920-х рр. в українських селах функціонувало приблизно 40 тис. земельних громад, тобто 3–4 громади на одну сільраду; кожна земгромада охоплювала 1–2 села [29, с. 320]. Офіційно земельною громадою (громадою землекористувачів) визнавалися об'єднання землекористувачів – господарств чи фізичних (окремих) осіб, що використовували певну земельну площу та об'єднували свою діяльність в межах закону та свого статуту, для того щоб мати найбільшу господарчу користь. У своєму складі земельна громада повинна була мати не менше 15 окремих господарств (дворів). Для утворення сільськогосподарського колективу з правами земельної громади потрібно було не менш як 15 дорослих працездатних членів [21, арк. 11]. Земгромада мала право самооподатковувати грїшми своїх членів на різні сіль-

.....
ського господарські потреби, оголошувати в окремих випадках для проведення громадських робіт натуральну повинність або розкласти вартість цих робіт між окремими господарствами. Відповідно до земельного кодексу редакції 1922 р., не можна було мати землю в кількох земгромадах; у редакції 1927 р. – можна, але землекористувач входив до складу тільки однієї земгромади відповідно до головних угідь (для зернового господарства головне угіддя – рілля, для скотарського – луки, для городницького – садибна земля) [25, с. 206]. Земгромади не мали функцій адміністративної одиниці. У 1927 р. відбулося поступове звуження повноважень земгромад. Так, головним завданням земельної громади влада вважала «доцільну організацію земельної території під суворим наглядом та контролем сільрад» [21, арк. 476–479]. На основі резолюції XV з'їзду ВКП(б) «Про роботу на селі» були розроблені й 15 грудня 1928 р. прийняті ЦВК СРСР «Загальні засади землекористування і землеустрою». Вони обмежували права заможних селян. Заможні селяни, які потрапили під визначення «куркуль», були позбавлені права вирішального голосу на зборах громади й не могли бути обрані до керівництва цим селянським об'єднанням; сільради отримали право накладати вето на рішення сходу громади, якщо воно суперечило радянському законодавству, завданням кооперування та інтересам бідноти [33, с. 68].

Початок кампанії суцільної колективізації в УСРР співпав із руйнацією важливого структурного елемента українського села – земельних громад. У 1929 р. українських селян позбавили можливості вести сільське господарство, об'єднуючись у земельні громади. Партійно-урядовими структурами не було підтримано на державному рівні процес добровільного об'єднання селян. На кінець 1931 р. в Україні було організовано понад 30 тис. колгоспів із площею землі 18,9 млн. га, або 73,5% усієї орної землі [34, с. 45].

У 1920-х рр. селяни робили спробу відстоювати власні інтереси за допомогою «Селянської спілки». Протягом 1917–1920 рр. об'єднання селян у селоспілку здійснювалося переважно з метою захисту власних інтересів, задля можливості придбання сільськогосподарського реманенту, закупівлі насіння, «щоб можна було прожити з малого куска та сподіватися на допомогу дітям у разі смерті господаря». Всеукраїнську селянську спілку було утворено у квітні 1917 р. у Києві на з'їзді діячів українського села. У другій половині 1920-х р., на думку М. Журби, «в багатьох випадках спонукальним мотивом до організації «Селянської спілки» виступало незадоволення селян привілейованим становищем робітничого класу, як у плані пріоритетного забезпечення соціальних потреб, так і політичних переваг» [30, с. 108]. У 1925 р. на безпартійних конференціях частина селян закликали ліквідувати КНС, бо вони не приносять користі, або організувати їх лише за принципом професійних спілок. У Могилів-Подільському та Луганському округах під час проведення безпартійних конференцій вносилися пропозиції щодо створення «Селянської спілки» для захисту економічних інтересів селян.

Прихильники створення «Селянської спілки» у другій половині 1920-х рр. висували як економічні, так і політичні вимоги; серед головних були: «відміна прямих та опосередкованих податків із підприємств, котрі обслуговують селянські господарства (млини, кузні, механічні майстерні), утримання шкіл та вчителів за державні кошти, звільнення селян від поборів, безкоштовне землеоблаштування, зменшення до голодної норми заробітної платні робітникам та службовцям, широка участь у міській владі безпартійних селян, скликання безпартійної загально-республіканської конференції селян із прямим та таємним голосуванням» [24, арк. 50]. М. Журба пише про майже чотири тисячі фактів агітації в 1924–1927 рр. за створення «Селянської спілки» [31, с. 103].

Влада намагалася контролювати складну соціально-економічну ситуацію на селі. ДПУ УСРР очолило процес із компрометації ініціаторів створення «Селянської спілки». Наприкінці 1927 р. від імені «Спілки селян України» до харківської центральної газети «Вісті» з вигаданої адреси було відправлено листа, в якому зазначалося, що «селянство України оголошує війну партії, бо вже немає можливості терпіти далі командування товаришів комуністів» [32, с. 14]. Різні верстви села по-своєму трактували майбутні організації – від прообразу селянської політичної партії до статусу загальноселянської профспілки [31, с. 104]. Радянська влада боялася, що організація «Селянської спілки» загострить питання легітимності влади, а також стане альтернативою профспілкам на селі.

Протягом 1920-х рр., коли влада експериментувала щодо форм та методів організації сільського господарства, зокрема шляхом створення земельних громад, артілей, комун, товариств спільного обробітку землі тощо, частині селян вдалось зберігати відносну незалежність від держави диктатури пролетаріату. Селяни зуміли акумулювати певний досвід громадянської

Наукові записки

самодіяльності, що в другій половині 1920-х рр. вилився у намагання створити діючу професійну «Селянську спілку».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Ч. I. (1898–1924). – Изд. седьмое. – М. : Госполитиздат, 1954. – 832 с.
2. Давыдов А.Ю. Кооператоры советского города в годы нэпа. Между «военным коммунизмом» и социалистической реконструкцией / А.Ю. Давыдов. – СПб. : Алетей, 2011. – 216 с.
3. Ленин В.И. План брошюры «О продовольственном налоге» // Полное собр. соч. – Т. 32. – М. : Госполитиздат, 1955. – С. 299–307.
4. Коммунистическая оппозиция в СССР 1923–1927 гг. – Т. 4. Архив Троцкого / Редактор-составитель Ю. Фельштинский. – М. : «ТЕРРА» – «TERRA», 1990. – 280 с.
5. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – Т. 1. 1918–1941. – К. : Вид-во політичної літератури України, 1976.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 27. – Оп. 3. – Спр. 863. – 29 арк.
7. Сельское хозяйство Союза ССР в 1926–1927 году (по данным налоговых сводок по единому сельхозналогу). – М. : Государственное финансовое из-во Союза С.С.Р., 1929. – СХСVIII с. + таблицы. – 607 с.
8. Гурвич М. Хозяйственные вопросы на I Всеукраинской партконференции / М. Гурвич // Агітатор. – № 22. – 10 листопада 1926 р. – С. 11–19.
9. Комзюк А.Т. Податкова політика в Україні в роки непу (1921–1928 рр.) [Електронний ресурс] / А.Т. Комзюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – Випуск 41. – Режим доступу до журн. : <http://bookmeta.com/book/47-visnik-xarkivskogo-nacionalnogo-universitetu-vnutrishnix-sprav-41-visnik-komzyuk-at/14-podatкова-politika-v-ukrayini-v-roki-nepu-19211928-rr.html>.
10. Постанова 327. Про зміну редакції 6-ої ст. положення про збирання податків та зборів / Вісник Центрального Виконавчого Комітету, Ради Народних Комісарів і Ради Праці та Оборони Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Постанови і розпорядження Робітничого і Селянського Уряду Союзу РСР. – № 12. – Статті 321–351. – Москва. Кремль. Видання ЦВК Союзу РСР, 1923. – 232 с.
11. Дудчак А.В., Маначинский А.Я. Третья мировая «демократическая» война, как механизм ненасильственного передела мировых ресурсов. – К. : ЧП «Золотые Ворота», 2011. – 293 с. ил.
12. Півтисячі відповідей на запитання робітників сільрад / За ред. М. Зайчика і В. Дубова. – Х. : Державне вид-во України, 1929. – 356 с.
13. Калініченко В.В. Інститут громади в доколгоспному селі УСРР у сучасній українській історіографії / В.В. Калініченко // Актуальні проблеми історії України. – 2011. – № 1. – С. 87–92.
14. ЦДАВО України. – Ф. р. 27. – Оп. 8. – Спр. 223. – 528 арк.
15. Історія українського селянства : Нариси в 2-х т. / НАН України ; Інститут історії України / В.А. Смолій (відп. ред.) – К. : Наук. Думка, 2006. – Т. 2 – 653 с.
16. Півтисячі відповідей на запитання робітників сільрад. – 356 с.
17. Лозовий В. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні : ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). Монографія / В. Лозовий. – Кам'янець-Подільський : ПП «Мошак М.І.», 2008. – 480 с.
18. Береза О.І. Органи більшовицької влади та управління в українському селі в 1917–1920 рр. (державно-управлінський аспект). Дис-я на здобуття канд. наук з держ-го управління : 25.00.01 «Теорія та історія державного упр-я» / О.І. Береза. – Львів, 2006. – 224 с.
19. Сельское хозяйство Украины. – Х. : Издательский отдел НКЗ, 1923. – 232 с.
20. Коваль М. Наше сучасне завдання. – Село. – № 50. – 30 грудн. 1918 р. – С. 9–11.
21. ЦДАВО України. – Ф. р. 27. – Оп. 8. – Спр. 223. – 528 арк.
22. Сергійчук В. Як нас морили голодом. Вид. 3-е, доповнене / В. Сергійчук – К. : ПП Сергійчук М.І., 2006. – 392 с.
23. Российский государственный архив экономики (РГАЭ). – Ф. 219. – Оп. 1. – Спр. 167. – Арк. 14.
24. Державний архів Служби безпеки України. – Ф. 13. – Спр. 445. – 58 арк.
25. Півтисячі відповідей на запитання робітників сільрад. – 356 с.
26. ЦДАВО України. – Ф. р. 27. – Оп. 9. – Спр. 19. – 271 арк.
27. Україна і Росія в історичній ретроспективі : радянський проект для України. Нариси в 3-х т. – Т. 2. Автор. колектив Гриневич В. А., Даниленко В. М., Кульчицький С. В. та ін. – К. : Наукова думка, 2004. – 528 с.
28. Кульчицький С.В. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид : труднощі усвідомлення / С.В. Кульчицький. – К. : «Наш час», 2008. – 424 с.
29. Михайлюк О.В. Селянство України в перші десятиліття ХХ ст. : Соціокультурні процеси : Монографія / О.В. Михайлюк. – Дніпропетровськ : Вид-во «Інновація», 2007. – 456 с.

30. Журба М.А. Громадські об'єднання українського села : етно-національні та міжнародні аспекти діяльності (20–30-ті рр. ХХ ст.) : дис. ... доктора іст. Наук : 07.00.01 / Михайло Анатолійович Журба. – К., 2002. – 526 с.
31. Журба М.А. Рух за «Селянську спілку у підрадянській Україні» : 20-і роки ХХ ст. / М.А. Журба // Політика, історія, культура. – Вісник. – № 2, 2010. – С. 103–107.
32. Павлоградське повстання 1930 р. : Документи і матеріали / Упоряд. В.М. Даниленко. – К. : Укр. Письменник, 2009. – 379 с.
33. Історія українського селянства. Нариси в 2-х т. – 653 с.
34. Сліпанський А. Новими методами за успішне розв'язання проблеми врожайності / А. Сліпанський // Більшовик України. – № 1–2. – Січень 1932. – С. 45–66.

Маркова С.В. ЭВОЛЮЦИЯ ЭКОНОМИКО-ГРАЖДАНСКИХ ФОРМ АКТИВНОСТИ В УКРАИНСКОМ СЕЛЕ В ПЕРИОД НЭПа

В статье исследуется эволюция отдельных экономико-гражданских форм активности в украинском селе времен новой экономической политики, в частности деятельность земельных общин, через выявление тенденций динамики изменений, а именно общей динамики изменений посевных площадей в УССР в разрезе индивидуальных и коллективных хозяйств; динамики изменений обеспечения крестьянских хозяйств землей; количественной динамики изменений индивидуальных хозяйств по сравнению с коллективными. Рассматривается вопрос о создании «Крестьянского союза».

Ключевые слова: новая экономическая политика, крестьяне, посевные площади, индивидуальные хозяйства, колхозы.

Markova S.V. EVOLUTION OF ECONOMIC AND CIVIL FORMS OF ACTIVITY IN THE UKRAINIAN VILLAGE IN THE TIMES OF THE NEP

This paper examines the evolution of certain forms of economic and civil activity in the Ukrainian village in the times of the New Economic Policy (NEP), in particular the activity of land communities by identifying the trends in the dynamics of changes, i.e. the total trend of dynamics of changes of the acreage under crops in the USSR in terms of the individual and collective farms, providing dynamics of changes of peasant farm with land; quantitative dynamics of the individual farms compared with the collective ones. It considers the formation of «Peasant Union».

Keywords: New Economic Policy, peasants, land communities, crop areas, individual farms, collective farms.

УДК 94(477) «192»:613

Н.П. Кузьмінець

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920-х РОКІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено стан розвитку медичної галузі в Україні на початку 1920-х рр., показано формування системи медичних установ та кадрового забезпечення і посилення їх ролі в охороні здоров'я у республіці, проаналізовано діяльність органів влади у боротьбі з епідеміями та соціальними захворюваннями, а також розвиток аптечної мережі.

Ключові слова: охорона здоров'я, медицина, епідемії, лікарні, медичні кадри, санітарія.

Сьогодні ні в кого не викликає заперечень твердження, що здоров'я населення є одним із визначальних чинників розвитку будь-якої країни, показником її благополуччя, індикатором результативності й ефективності соціальних реформ. Питання державної політики щодо забезпечення якості та ефективності діяльності системи охорони здоров'я, досягнення справедливості й доступності у наданні медичної допомоги, поліпшення здоров'я населення були і залишаються надзвичайно актуальними для всіх без винятку країн світу, незалежно від їхнього політичного й економічного устрою та організації системи охорони здоров'я. В сучасних умовах у нашій країні, коли триває пошук шляхів і варіантів будівництва нових економічних і соціальних відносин, особливо важливо врахувати вітчизняний позитивний і негативний досвід економічного і соціально-культурного розвитку. Катастрофічне погіршення стану охорони здоров'я в останні роки показало з усією гостротою проблеми медицини в Україні. Низька якість медичної допомоги, застаріле обладнання, недостатнє забезпечення ліками призводить до зростання захворюваності, збільшення смертності серед населення, скорочення його чисельності. Визначи-